

УДК 159.923.2

**ПОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК БУТТЄВОЇ ДАНОСТІ: ЗАСНОВКИ
МЕТОДОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ**

кандидат психологічних наук, доцент, Фурман А.А.

Одеський національний політехнічний університет, Україна, Одеса

Визначення і дотримання власної життєвої позиції людиною в актуальній ситуації життєздійснення, окреслює повноту й інтенсивність її взаємозв'язків із соціальним оточенням і природним середовищем, породжуючи особистість як системний набір психодуховних якостей соціалізованого індивіда. У цьому способі буття чи життєвій позиції зосереджується увесь зміст і сенс психоментального єства людини, що передбачає вихід особистості на нові смислові обрії життєактивності. Рефлексивно-методологічний ракурс розгляду людини у її онтофеноменологічному позиціюванні оптимізує визначення предметного поля науково-психологічного пізнання, конкретизує його тактичні і стратегічні підходи та формує вихідну позицію в інтерпретації одержаних результатів щодо буттєвих формовиявів особистості у світі.

Ключові слова: буття, особистість, вчинок, екзистенція, методологічний аналіз, життєвий шлях людини, свідомість, самосвідомість.

*кандидат психологических наук, доцент, А.А. Фурман
Становление личности как бытийной данности: предпосылки
методологического анализа/ Одесский национальный
политехнический университет, Украина, Одесса*

Определение и соблюдение своей позиции человеком в актуальной ситуации жизнеосуществления, определяет полноту и интенсивность его взаимосвязей с социальным окружением и

средой, порождая личность как системный набор психодуховных качеств социализированного индивида. В этом способе бытия или жизненной позиции сосредотачивается все содержание и смысл психоментальной сущности человека, что предполагает выход личности на новые смысловые горизонты жизнеактивности. Рефлексивно-методологический ракурс рассмотрения человека в его онтофеноменальном позиционировании оптимизирует определение предметного поля научно-психологического познания, конкретизирует его тактические и стратегические подходы и формирует исходную позицию в интерпретации полученных результатов в бытийных формоизъявлениях личности в мире.

Ключевые слова: бытие, личность, поступок, экзистенция, методологический анализ, жизненный путь человека, сознание, самосознание.

PhD in psychology, associate professor A.A. Furman Formation of the personality as a being-givenness: the preconditions for methodological analysis / National Polytechnic University of Odesa, Ukraine, Odesa

The definition and observance of one's position in the actual situation of life, determines the completeness and intensity of its interrelations with the social environment and the natural environment, generating the personality as a systemic set of psycho-spiritual qualities of the socialized individual. In this way of being or life position, the whole content and meaning of the psychogenic essence of a person is concentrated, presupposes the individual's exit into new semantic horizons of life activity. The reflexive-methodological view of a person in his ontophenomenal positioning optimizes the definition of the subject field of scientific and psychological cognition, concretizes his tactical and strategic approaches and forms the initial position in interpreting the results obtained in the existential forms of personality in the world.

Keywords: being, personality, action, existence, methodological analysis, human way of life, consciousness, self-consciousness.

Постановка проблеми. Методологічні розвідки становлення людини у світі за своїм сутнісним призначенням дозволяють аргументувати концептуальну плідність та інтерпретаційну перспективність осмислення змістовності особистісного буття з онтофеноменологічних позицій. З їх допомогою окреслюються атрибутивні характеристики й учинково самоорганізовані прагнення особистості, розмежовуються онтичні формовияви персоніфікованого буття і внутрішні детермінанти індивідуального (ментального, психокультурного) досвіду людини як особистості, з рефлексивних позицій оцінюється людина у прагненні до екзистенції, що й спричиняє постання її особистісного способу буття як того, що переживається, усвідомлюється, осмислюється, оприявнюється і стається. Тут методологія дає змогу здійснювати міждисциплінарні дослідження особливої, онтофеноменальної складності, котрі охоплюють інтелектуальний ресурс як наукового методу, так і суто філософського погляду на життя, що у взаємодоповненні й уможлиблює виявлення обривів людської буттєвості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Буттєві прояви особистісного самоздійснення є наскрізною тематикою філософських роздумів М.М. Бахтіна, М.О. Бердяєва, В.С. Соловйова, котрі вбачали у всіх потягах людини прагнення до побудови ідеалу (в собі та світі) як засадничої мети власного життя. Філософська категорія “буття” є однією з усезагальних, що співвідноситься з категоріями “єство”, “сутність”, “екзистенція”, “життя”, “універсум”, які є похідними чи окремими проявами буттєвості. Тому саме через цю категорію у філософії вибудовується цілісна картина світу, що відзначається

єдністю людини з іншими формами існування матеріальних упредметнень та духовних субстанцій. Ж.-П. Сартр висновує, що існування – це феномен, який уміщує структурно організовану цілісність проявів-якостей зовнішнього і внутрішнього світів суб'єкта, а буття є умовою-простором здійснення цих проявів. Марксистська філософія розглядає буттєву активність людини з позицій її багаторівневої організації, Г. Гегель ототожнює буття і мислення, а М. Гайдеґер розуміє буття як замкнену у собі (“буття-у-світі”) присутність-екзистенцію живого у наявній реальності [1]. Центральну позицію у психології В.А. Роменця [2; 3] посідає психософія вчинку як методологічний вказівник до пізнання джерел і сутності людського буття. Надалі, розроблена академіком вчинково-канонічна схема організації гуманітарного пізнання, допрацьована, з позицій рефлексивної мислєдіяльності, А.В. Фурманом [4; 5] і висвітлена циклічно-вчинковим підходом до постання особистості в повноковітальній присутності Божественного у внутрішньому засвіті людини, що слугує віднаходженню життєвого шляху як унікальної програми її екзистенційного саморозкриття.

Мета й головна **концептуальна ідея** статті полягає у визначенні особистості не просто як множини певних індивідуально-психологічних характеристик, чи системної психосоціальної якості людини, чи одного з найпотужніших теоретичних конструктів психології або модуса суб'єктивності, а як повноковітального способу єства-присутності людини у світі, форми її онтофеноменальної даності-екзистенції.

Завдання: з позицій методологічної рефлексії здійснити теоретичний аналіз особистості як суб'єкта буттєвої екзистенції; окреслити атрибутивні характеристики й учинково самоорганізовані прагнення особистості; розмежувати онтичні форми і внутрішні детермінанти вияву персоніфікованого буття людини.

Виклад основного матеріалу. Особистість – це усталена сукупність характеристик і прагнень, що у взаємодоповненні зумовлює загальні й індивідуальні особливості поведінкових і вчинкових проявів (думок, мотивів, почуттів, інтелектуальних і вольових дій), які, своєю чергою, визначають вектор суб'єктивної реалізації людини в актуальній ситуації її життєздійснення. Прагнення – це інтенції-наміри, котрі, народжуючись із середини потребового поля нужденності, актуалізують пізнавальні, адаптаційні, креативні й рефлексивні процеси особи, її емоції і почуття, поведінкові акти і вчинкові дії, тому уможливають досягнення нею головних, стратегічних життєвих цілей. Характеристики у зазначеному змістовому контексті являють собою статичні системні утворення у психодуховній організації людини, які спричинюють вибір мети, цілей і завдань, узмістовлюють бажання, домагання, смислові настанови і цінності. Тож особистість завжди становить певний системний набір психоментальних рис-якостей соціалізованого індивіда, що визначає спрямованість його суб'єктивного діяння, форми і способи взаємодії з довкіллям і долучення до конкретних, культурних та інших відносин. Ця система формується і виявляється у процесі усвідомленої продуктивної активності та спілкування особи, опосередковує й окреслює повноту й інтенсивність її взаємозв'язків із соціальним оточенням і природним середовищем як непересічної, самодостатньої індивідуальності.

Людська особистість реалізує себе через основні форми відносин з дійсністю, що суголосно скеровують її до вершин самовдосконалення та виявляються в активності, діяльності-вчиненні, спілкуванні, дотриманні культурних традицій тощо. Особистість як ідеалізований набір соціокультурних властивостей людини характеризується досить стійкою психодуховною організацією, що виявляється головним чином у послідовності і передбачуваності її поведінки, діяльності, вчинків,

способу життя, котрі онтогенетично організуються, за теорією В.А. Роменця [3], як Велика Логіка Вчинку або життєвий шлях людини (рис.). Ця Логіка становить еталон циклічно завершеного, повноцінного вчинку, що охоплює ситуаційний, мотиваційний, дійовий і післядійовий компоненти-складники, передбачає вихід особи на нові смислові обрії життєактивності, зміну ціннісних орієнтацій, інтенцій та потенцій самопізнання і самотворення. Саме у вчинку зосереджується увесь зміст і сенс психодуховного як буттєвого, реального феномену власне людського життя [6].

Наявність смислового прошарку свідомості і його особливе місце у здійсненні осмисленої діяльності зумовлене специфікою суб'єкта у взаємодії з дійсністю, його соціальним досвідом, який опосередковується загальноіснуючими формами суспільного буття та чинниками особистісного світу. Тож особистість – це нескінченність людських спонукань, думок, переживань, усі уявлення про предметно-смислове багатство світу, все пізнане, видиме, поіменоване та означене, себто те, що пройшло через формат сприйняття, усвідомлення, рефлексії-осмислення й онтофеноменально становить особистісний світ конкретної людини з чітко визначеним життєвим шляхом [7].

1 – поведінка як базова, первинна форма повсякденної, життєактивності людини у світі; при цьому вона, переважно усвідомлюючи свої дії, спрямовує їх не тільки на задоволення безпосередніх потреб, а й на організацію взаємин з суспільним загалом за принципами моралі, права, добра і злагод

4 – спосіб життя як система особистісно цінних для людини форм і засобів життєдіяльності та мислеактивності, яка характеризує присутність у її психодуховному естві соціального й культурного, що організуються у стійку життєву програму; це також свідомо прийнята форма самопізнання і самовизначення особи через безупинне смислотворення й осягнення сенсу власного життя

2 – діяльність як атрибутивна форма повномірної присутності людини у світі й цього макрокосмосу в її психодуховному засвіті, коли вона є сукупним суб'єктом пізнання і творення дійсності, де психіка становить своєрідний спосіб самовідображення дійсності й де у єдності зі свідомістю кожен акт-дія, осмислюючись, породжує дійство людської екзистенції

3 – вчинок як активна творча взаємодія людини і світу; як часопростір життєактивності особи, що містить ситуаційно зумовлене, внутрішньо вмотивоване, свідомісне діяння, яке вирізняється емоційним напруженням, волевим зосередженням, інтелектуальним проникненням та рефлексією скоєного особистістю як значущої події її життя

Рис. 1 Формовияви особистісного буття як життєвий шлях людини

Водночас, як самотутній зріз суб'єктивності, особистість здатна до адаптації та розвитку в мінливих соціальних умовах, що підтверджують зміни її інтересів і смислових установок, а також факти її виходу на нові горизонти самосвідомості і самовдосконалення. З іншого боку, особистість – це конкретний вираз суспільної – діалогічної, комунікативної, інтерактивної – природи людини, цілісне втілення і реалізація в ній множини соціально значущих ознак і ментальних характеристик соціуму. Невід'ємними її рисами є самосвідомість, вартісні пріоритети, соціальні настанови, відповідальність за свої вчинки, певна автономність щодо суспільного доквілля, система персоніфікованих сенсів і смислів, прийняті на віру та персонально обстоювані психодуховні екзистенціали (свобода, віра, честь, гуманність, любов, творчість тощо). Звідси очевидно, що особистість –

онтофеноменальний продукт принаймні чотирьох інгредієнтів – культури, суспільства, конкретних соціальних взаємостосунків і власного індивідуального досвіду як осмислених і опрацьованих задатків, здібностей, ресурсів, потенціалів людини [8].

Філософсько-психологічному вивченню свідомості й самосвідомості як екзистенційно буттєвих даностей властива парадоксальна, проблемна оптика, спричинена тим внутрішньо напруженим полем, яке окреслене межовими смислоформами й відтак значеннями, персоніфікованими вартостями і життєвими пріоритетами. Основним каналом пізнавальної активності є миследіяльність, спрямована на розуміння сутності людського буття, сама ж свідомість людини щонайперше становить предмет методології, а методологічна діяльність, актуалізуючись в актах-ситуаціях проблематизації, саморефлексування, свободи розмірковування та плюралізму поглядів і позицій, безпосередньо пов'язана із розширенням можливостей наукового пізнання. Свідомість і самосвідомість, будучи позбавлені власної психологічної специфіки, все ж являють собою багатофункціональну буттєвість, котра забезпечує не лише ситуаційне відображення дійсності, а й породження її смисложиттєвих форм, ідеальних організованостей соціального конструювання та особистісного самотворення. Причому осереддям психодуховного світу зрілої проблемнодіалогічної свідомості і є мислення, вершинними формами якого в історії людства стають філософське, наукове, художнє і методологічне думання. Закономірно, що свідомість і самосвідомість, унаявлюючи найвищі форми буттєвої присутності людини у світі і світу в людині, є умовою-чинником існування та розвитку досконалих форм миследіяльності [4].

Отже, інтегральним атрибутивним складником особистісного буття людини є свідомість як первинна форма її розуміння об'єктивної

реальності, відображення якої опосередковується співвіднесенням поглядів і переконань особи з реальними явищами і фактами дійсності. Самосвідомість, як і свідомість, що повернена не на світ, а на внутрішній засвіт самої особистості, завжди є пізнанням не чистого духу, а реального соціалізованого індивіда, існування якого виходить за межі свідомості і постає для нього окремою реальністю. З допомогою самосвідомості особа відрефлексовує власне Я, привласнює справи і вчинки, скоєні нею, несе за них відповідальність на правах автора і творця [9].

Процес усвідомлення суб'єктом свого Я, рефлексивна позиція щодо власного сприйняття довкілля й свого місця в ньому породжують істинне знання про об'єкти й явища довколишньої реальності та внутрішньої дійсності. “Становлення свідомості пов'язане з людським буттям, суб'єкт якого здатний виходити за межі свого поодинокого існування, усвідомлювати особисті стосунки зі світом, підпорядковувати життя обов'язкам, відповідати за власні вчинки, ставити перед собою глобальні цілі й завдання, не обмежуючись пристосуванням до навколишніх умов буття” [10, с. 272]. Крім того, розвиток людини як особистості завжди опосередкований результативністю її попередніх діяльностей, тобто набутим досвідом цілеспрямованої та узасібленої (інструментальної) мислєдіяльності, на кшталт того, як розвиток людства опосередковується продуктами суспільної практики, за допомогою яких встановлюється історична спадкоємність поколінь. Ось чому, щоб рефлексивно осягнути шлях свого психодуховного становлення як особистості в її справжній буттєвій сутності, вона розглядає його у п'яти аспектах: чим я був? – що я хочу? – що я зробив? – що я про себе думаю? – ким я став?, а це вказує на циклічно-вчинкову природу особистісного самоздійснення.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Методологія психологічних пошукувань у постанні особистості означається сукупністю філософсько-світоглядних підходів, які забезпечують ефективний добір і використання доцільного інструментарію для оприявлення цілісної картини конкретного дослідження, спрямованого на розуміння сутності засновків людського буття. Методологія визначає предмет, конкретизує тактичні і стратегічні підходи до психологічних розвідок, а також формує вихідну позицію в інтерпретації одержаних результатів щодо буттєвих формовиявів людини як суб'єкта творення себе і світу. Особистість виокремлюється з довкілля певним набором-системою атрибутивних характеристик, свідомісних конструктів й учинково самоорганізованих персоніфікованих прагнень самої людини, котра стається і поведінково, і діяльно, і вчинково, і подієво в усіх іпостасях власного буттєвого самоздійснення.

Література:

1. Слободчиков В.И. *Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: [уч. пос. для вузов] / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.*
2. Роменець В.А. *Предмет і принципи історико-психологічного дослідження / Володимир Роменець // Психологія і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 6-27.*
3. *Психологія вчинку: Шляхами творчості В.А. Роменця: зб. ст. / упоряд. П.А. М'ясоїд; відп. ред. А.В. Фурман. – К.: Либідь, 2012. – 296 с.*
4. *Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: [монографія] / А.В. Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 362 с.*

5. Фурман А.В. Світ методології / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 47-60.
6. Фурман А.А. Засадничі форми методологування у творчості В.А. Роменця / Анатолій А. Фурман // Вчинкова психологія: історія та сучасність: [з нагоди 90-річчя від дня нар. проф. В.А. Роменця, 20 травня 2016; за ред. І.В. Данилюка]. – К.: Логос, 2016. – С. 35-38.
7. Фурман А.А. Методологічні акценти стосовно генези психологічного знання / А.А. Фурман // Наука і освіта. – 2017. – № 1. – С. 16-20.
8. Фурман А.А. Онтофеноменальний зріз особистісного буття людини: контури методологічного аналізу / А.А. Фурман // Вітакультурний млин: [Методологічний альманах]. – 2016. – Модуль 18. – С. 21-32.
9. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В.С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура. – СПб.: Изд. дом «Миръ», 2009. – 672 с. – С. 249-295.
10. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание: [монография] / Сергей Леонидович Рубинштейн – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1957.–328 с.

References:

1. Slobodchikov V.I. Osnovy psikhologicheskoy antropologii. Psikhologiya cheloveka: Vvedenie v psikhologiyu subektivnosti: [uch. pos. dlya vuzov] / V.I. Slobodchikov, Y.I. Isaev. – M.: Shkola-Press, 1995. – 384 s.
2. Romenets V.A. Predmet i pryntsyipy istoryko-psykholohichnoho doslidzhennia / Volodymyr Romenets // Psykholohiia i suspilstvo. – 2013. – № 2. – S. 6-27.
3. Psykholohiia vchynku: Shliakhamy tvorhosti V.A. Romentsia: zb. st. / uporiad. P.A. M'iasoid; vidp. red. A.V. Furman. – K.: Lybid, 2012. – 296 s.
4. Furman A.V. Ideia i zmist profesiinoho metodolohuvannia: [monohrafiia]/ A.V. Furman. – Ternopil: TNEU, 2015. – 362 s.

5. Furman A.V. Svit metodolohii / Anatolii V. Furman // *Psykhologhiia i suspilstvo*. – 2015. – № 2. – S. 47-60.
6. Furman A.A. Zasadnychi formy metodolohuvannia u tvorchosti V.A. Romentsia / Anatolii A. Furman // *Vchynkova psykhologhiia: istoriia ta suchasnist: [z nahody 90-richchia vid dnia nar. prof. V.A. Romentsia, 20 travnia 2016; za red. I.V. Danyliuka]*. – K.: Lohos, 2016. – S. 35-38.
7. Furman A.A. Metodolohichni aktsenty stosovno genezy psykhologichnoho znannia / A.A. Furman // *Nauka i osvita*. – 2017. – № 1. – S. 16-20.
8. Furman A.A. Ontofenomenalnyi zriz osobystisnoho buttia liudyny: kontury metodolohichnoho analizu / A.A. Furman // *Vitakulturnyi mlyn: [Metodolohichniy almanakh]*. – 2016. – Modul 18. – S. 21-32.
9. Stepin V.S. Klassika, neklassika, postneklassika: kriterii razlicheniya / V.S. Stepin // *Postneklassika: filosofiya, nauka, kultura*. – SPb.: Izd. dom «Mir», 2009. – 672 s. – S. 249-295.
10. Rubinshteyn S.L. *Bytie i soznanie: [monografiya]* / Sergey Leonidovich Rubinshteyn – M.: Izd-vo Akad. nauk SSSR, 1957. – 328 s.